https://archive.org/details/bk901/page/n0/mode/1up

2010 -Gujarati Vishvakosh -Vol 6 -Relevant Pages (901)

All Items on https://archive.org/details/realpatidar

Full Library on https://realpatidar.com/library

ગુજરાતી વિશ્વકોશ

ખંડ ૬

[૧]

ક્રિ – ગુ

[ક્રિયા થી ગુગ્ગેનહાઇમ મ્યુઝિયમ]

ગુજરાત વિશ્વકોશ ટ્રસ્ટ
અમદાવાદ

realpatidar.com

https://archive.org/details/bk901/page/n1/mode/1up

Real Patidar Library

https://www.realpatidar.com/library

This book/literature/article/material may be used for research, teaching, and private study purposes. Any substantial or systematic reproduction, redistribution, reselling, loan, sub-licensing, systematic supply, or distribution in any form to anyone is expressly forbidden.

The library does not give any warranty express or implied or make any representation that the contents will be complete or accurate or up to date. The library shall not be liable for any loss, actions, claims, proceedings, demand, or costs or damages whatsoever or howsoever caused arising directly or indirectly in connection with or arising out of the use of this material.

Full terms and conditions of use: http://www.realpatidar.com

About Real Patidar books

Real Patidar's mission is to organize the information on Satpanth religion, which is a Nizari Ismaili sect of Shia branch of Islam, and to make it universally accessible and useful. Real Patidar Books helps readers discover the material on Satpanth online while helping authors and researchers in their studies. You can know more by visiting http://www.realpatidar.com

You can resize and move this box in any PDF Application like Adobe Acrobat Reader.

Use the Bookmarks facility in the PDF to directly go to the pages containing Highlights.

For Reference See Pages: 5.
For page numbers, see the page footer. Page numbers are in 'Page x of y' format

References by: RealPatidar.com - Created using: step2-QR-and-3-RM-v5.py

https://archive.org/details/bk901/page/n2/mode/1up

Digitally signed by realpatidar.com
DN: cn=realpatidar.com, c=IN, o=realpatidar.com, email=mail@realpatidar.com
Reason: I have reviewed this document
Date: 2026.02.20 11:46:21 +05'30'

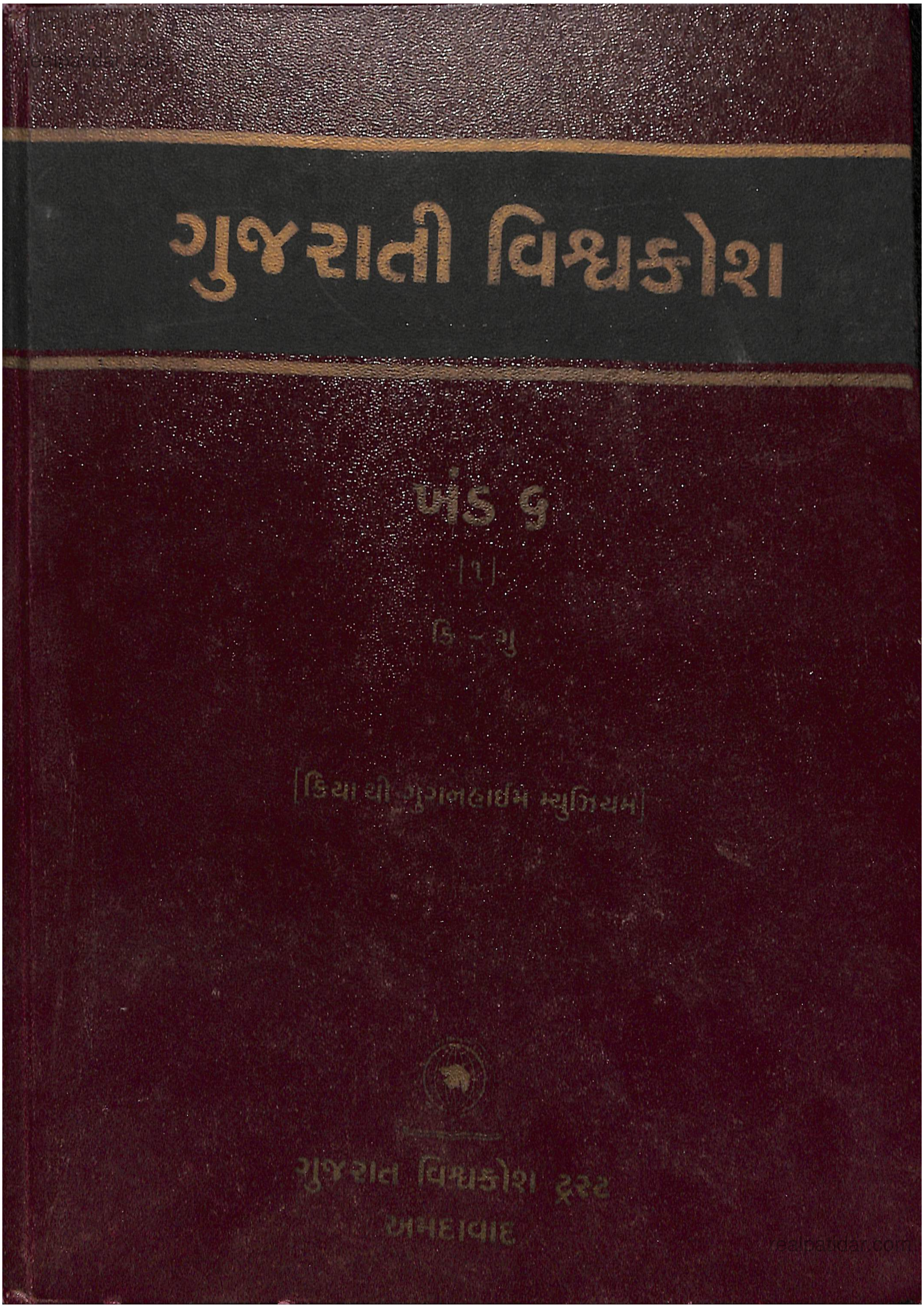

https://archive.org/details/bk901/page/n3/mode/1up

realpatidar.com

realpatidar.com

https://archive.org/details/bk901/page/n4/mode/1up

2010 -Gujarati Vishvakosh -Vol 6 -Relevant Pages (901)

realpatidar.com

ગુજરાતી વિશ્વકોશ

ખંડ ૬

[૧]

મુખ્ય સંપાદક

ડૉ. ધીરૂભાઈ ઠાકર

શ્રી સહજાનદં રૂરલ ડેવલપમેન્ટ ટ્રસ્ટ, ભુજ સંચાલિત
પુસ્તક મિત્ર સહાય યોજના
(પુસ્તક મિત્રોને પુસ્તકમાં વિશેષ છૂટ)
''ઉત્તમ પુસ્તકો એ જન્મનાર અને જન્મેલી પેઢીઓ માટે અમૂલ્ય વારસો છે.''
G.M.D.C. ગેસ્ટ હાઉસની નીચે, ભુજ-મિરઝાપર રોડ, ભુજ - કચ્છ. મો. ૯૮૨૫૨ ૨૭૫૦૯ ફોન : (૦૨૮૩૨)૩૨૯૬૬૬
ફોન / ફેકસ : (૦૨૮૩૨) ૨૫૦ ૦૦૩ ડિસ્કાઉન્ટ બાદ વેંચાણ કિં. 520/-

શ્રી સહજાનંદ રૂરલ ડેવલોપમેન્ટ ટ્રસ્ટ
પુસ્તક મિત્ર યોજના વે.કી. 520/-
G.M.D.C. ગેસ્ટ હાઉસ નીચે.
ભુજ-મીરઝાપર રોડ, ભુજ-કચ્છ.
M. 98252 27509, Tel. : 250003

ગુજરાત વિશ્વકોશ ટ્રસ્ટ
અમદાવાદ

realpatidar.com

https://archive.org/details/bk901/page/n5/mode/1up

realpatidar.com

Gujarati Encyclopaedia, Vol. VI, Part I
Second Edition : 2010

© Copyright vested with Gujarat Vishvakosh Trust, Ahmedabad

દ્વિતીય આવૃત્તિ : ઑગસ્ટ 2010

કિંમત : રૂ. 800

© ગુજરાત વિશ્વકોશ ટ્રસ્ટ, અમદાવાદ

: પ્રકાશક :

ગુજરાત વિશ્વકોશ ટ્રસ્ટ
રમેશ પાર્કની બાજુમાં, બંધુસમાજ સોસાયટીની સામે,
ઉસ્માનપુરા, અમદાવાદ 380 013
ફોન : 2755 1703

Email : drthakerad1@sancharnet.in, vishvakoshad1@gmail.com
Web-site : www.vishwakosh.org

: મુખ્ય વિક્રેતા :
ગૂર્જર એજન્સીઝ
રતનપોળ નાકા સામે, ગાંધી માર્ગ, અમદાવાદ - 380 001
ફોન : 2214 4663, 2214 9660

: મુદ્રક :
ભગવતી ઑફસેટ, બારડોલપુરા, અમદાવાદ - 380 004
ફોન : 22167603

realpatidar.com

realpatidar.com

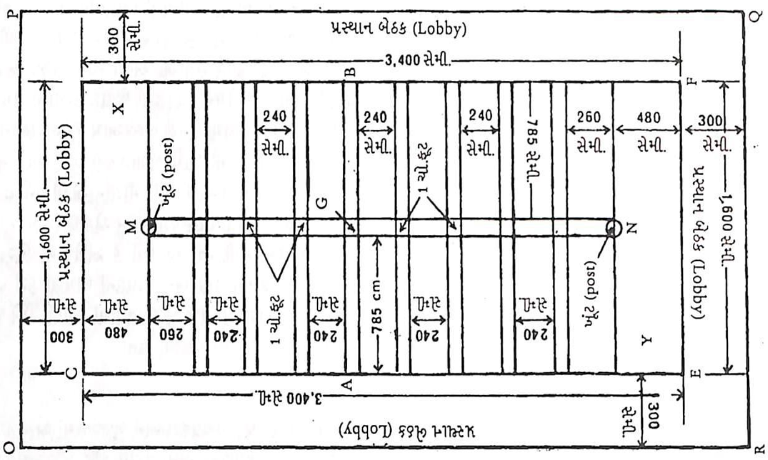

ખોખો રમતનું મેદાન

જાય છે. પકડનાર પક્ષની ભૂલ થતાં નિર્ણાયક સિસોટી વગાડી ભૂલ સુધરાવીને રમત આગળ ચાલુ કરાવે છે. દાવ લેનાર પક્ષના ત્રણ ખેલાડી આઉટ થતાં બીજા ત્રણ ખેલાડી તરત જ મેદાનમાં આવે છે; અને એમ રમત ચાલુ રહે છે. આ રમતમાં દરેક દાવ સાત મિનિટની સમયમર્યાદાનો હોય છે અને તે દરમિયાન દાવ લેનાર પક્ષ પોતાના પક્ષના ક્રમસર ત્રણ ત્રણ ખેલાડીઓને મેદાનમાં રમવા મોકલે છે. બધા આઉટ થઈ જાય તો પકડનાર ખેલાડીને ગુણ મળે છે અને સમય બાકી રહે તો દાવ લેનાર પક્ષના ખેલાડીઓ ક્રમ મુજબ ફરી મેદાનમાં ત્રણ ત્રણના જૂથમાં રમવા આવે છે. આમ સમય પૂરો થાય ત્યાં સુધી રમત ચાલુ રહે છે. એક દાવ દરમિયાન દાવ આપનાર પક્ષે જેટલા દાવ લેનારને આઉટ કર્યા હોય તે દરેક દીઠ 10 ગુણ દાવ આપનાર પક્ષને મળે છે.

દરેક પક્ષ બબ્બે દાવ રમે છે અને બે દાવ વચ્ચે પાંચ મિનિટ વિશ્રાંતિ હોય છે. રમતને અંતે સૌથી વધુ ગુણ મેળવનાર પક્ષ વિજયી ગણાય છે.

ખોખોની રમત વિવિધ કૌશલ્યોથી ભરપૂર છે. પકડનાર માટે : સીધા ઊઠવું, ખૂંટમાં હાથ, જજમેન્ટ ખો, ધક્કા ખો, વૉલી, ટેપ, ડાઇવ વગેરે તેમજ દાવ લેનાર માટે : સિંગલ ચેઇન, ડબલ ચેઇન, પલટીઓ, ગોળ રમત, પગ ઘસડવો વગેરે પ્રચલિત કૌશલ્યો છે. વડોદરાની રમત-સંસ્થાઓએ આ રમત માટે ઉચ્ચ કક્ષાના ખેલાડીઓ આપ્યા છે. અચલા દેવળેએ 1973માં તથા ભાવના પરીખ તથા સુધીર પરબે 1974માં અર્જુન ઍવૉર્ડ જીતી ગુજરાતને ગૌરવ અપાવ્યું છે. ખોખો ફેડરેશન ઑવ્ ઇન્ડિયા દર વર્ષે ખોખોની રમતમાં ઉચ્ચ સિદ્ધિ દાખવનાર ખેલાડીને એકલવ્ય ઍવૉર્ડ અર્પણ કરે છે. વડોદરાના સુધીર પરબે 1965 તથા 1968માં તથા પ્રકાશ શેઠે 1972માં આ ઍવૉર્ડ જીત્યા હતા.

ચિનુભાઈ પુ. શાહ

ખોજા : શિયા સંપ્રદાયની એક મુસલમાન કોમ. તેમના ધાર્મિક વડા આગાખાન છે. આ કોમ લોહાણામાંથી ધર્માંતર કરી ઇસ્લામ ધર્મ સ્વીકારવાથી બની હોવાનું મનાય છે. આ કોમ સૌરાષ્ટ્રમાં મુખ્યત્વે વેપારી કોમ છે, જ્યારે ઉત્તર ગુજરાતના મહેસાણા જિલ્લામાં મુખ્યત્વે ખેતી કરનાર કોમ છે. મુંબઈ જેવા શહેરમાં દૂધનો ધંધો કરે છે. ગુજરાત ઉપરાંત ટાંગાનિકા, ઝાંઝીબાર વગેરે પૂર્વ આફ્રિકામાં અને પાકિસ્તાનમાં સ્થળાંતર કરી ગયેલા ખોજાઓની વસ્તી છે.

તેમને પ્રથમ ઇસ્લામમાં લાવનાર સૈયદ નૂરુદ્દીન કે 'નૂર સતગર' હતા. તેમની દરગાહ નવસારીમાં છે. ત્યાર પછી તેમના પીર સદરુદ્દીન હતા. આ શિયા પીરોની પ્રણાલિકા સુન્નીઓના પીરો કરતાં નીતિરીતિમાં અલગ પડે છે. આ પીરોએ મહમ્મદ પેગંબરની સાથે હિંદુ દેવદેવતા અને હિંદુ ધાર્મિક માન્યતાઓ અને પૌરાણિક વ્યક્તિઓને સાંકળી લીધાં હતાં. રામ, કૃષ્ણ, નકળંગ અવતારોને તેમણે સ્થાન આપ્યું છે. આમ તેમનો ધર્મ નથી પૂર્ણ ઇસ્લામી કે નથી સંપૂર્ણ હિંદુ. આ લોકોને પીરોએ 'ખ્વાજા' એટલે મહાનનું બિરુદ આપ્યું છે. 'ખ્વાજા'નું અપભ્રંશ રૂપ 'ખોજા' છે. તેઓ તેમના ઇમામો અને પીરોને દેવવત્ પૂજે છે. તેમની પ્રાર્થના કરવાની માળા પણ આ ઇમામો અને પીરોનાં નામ જપવા પૂરતી હોય છે. કૅથલિક પંથના ખ્રિસ્તી ધર્મગુરુઓની માફક તેમના ધાર્મિક વડા આગાખાનને નક્કી કરેલા કરવેરા આપીને ધાર્મિક ફરજોમાંથી મુક્તિ મેળવતા હોય છે. આગાખાનને આપવાની રકમ તેમના નાયબો ઉઘરાવે છે. આ પૈસાનો ઉપયોગ આગાખાન શાળાઓ, દવાખાનાં વગેરે ચલાવવામાં કરે છે. તેમણે ઉદ્યોગો વગેરે માટે સહકારી બૅંકો સ્થાપી છે.

- Navsari Dargah
- Pir Sadruddin
- Compare Prophet Muhammad with Hindu Gods
- Aga Khan

શિયા વહોરાની માફક ખોજાઓનો પોશાક એકસરખો, વિવિધ વિસ્તાર પ્રમાણે સમાન હોય છે. તેમની સ્ત્રીઓ વહોરાની માફક પડદો પાળતી નથી. ખેડૂતની સ્ત્રીઓ ખેતરમાં કામ પણ કરે છે. તેમની સ્વતંત્ર શાળા કે મદરેસા હોય છે, જ્યાં સામાન્ય શિક્ષણ ઉપરાંત ધાર્મિક શિક્ષણ અપાય છે. ધાર્મિક શિક્ષણ માટે અલગ શિક્ષક હોય છે. બાળકોનાં સ્વાસ્થ્ય માટે વધારે વસ્તીવાળાં ગામોમાં પરિચારિકા રખાય છે. વેપારી કોમના ખોજાઓ પૈકી ઘણા લોકોએ કોટ, પાટલૂન વગેરે અપનાવ્યાં છે. સામાન્ય લોકો પાયજામો, ખમીસ અને ટોપી પહેરે છે. પણ ઘરમાં લુંગી પહેરાય છે. કન્યાશિક્ષણ તરફ તેઓ લક્ષ આપી

realpatidar.com

https://archive.org/details/bk901/page/n7/mode/1up

2010 -Gujarati Vishvakosh -Vol 6 -Relevant Pages (901)

realpatidar.com

કન્યાઓને ભણાવે છે. મુંબઈમાં દુધાળાં ઢોરના તબેલા રાખી દૂધનો વેપાર કરે છે. કેટલાક ટૅક્સી રાખીને ભાડે ફેરવવાનો ધંધો પણ કરે છે.

શિવપ્રસાદ રાજગોર

ખોજી : ઉર્દૂ સાહિત્યના નામાંકિત લેખક અને ગદ્યકાર પંડિત રત્નનાથ 'સરશાર'(જ. 1845, લખનૌ; અ. 1902, હૈદરાબાદ)ની ખ્યાતનામ કૃતિ 'ફસાન-એ-આઝાદ'નું યાદગાર પાત્ર. મોટા કદનાં ત્રણ હજારથી વધારે પૃષ્ઠો ધરાવતો દળદાર ગ્રંથ 'ફસાન-એ-આઝાદ' કે 'આઝાદકથા' ખૂબ લોકપ્રિય બન્યો કારણ કે તે આખા ગ્રંથમાં હિન્દુસ્તાનના પતનશીલ યુગની તેજસ્વી ગાથા આલેખાઈ છે.

આ સમગ્ર મહાકથા લખનવી સંસ્કૃતિને કેન્દ્રમાં રાખી બે મોટાં પાત્રો આઝાદ અને ખોજી દ્વારા રજૂઆત પામી છે. આ મહાકથાના કેન્દ્રમાં આ બંને પાત્રો મધ્યકાલીન લખનવી સંસ્કૃતિની અર્વાચીનતા અને પ્રાચીનતાને સાકાર કરે છે.

'સરશાર'ના વ્યક્તિત્વની ઝલક તેમનાં આ બંને પાત્રોમાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે. ખોજીનો જુનવાણી હાસ્યાસ્પદ વ્યવહાર અને પરાક્રમો તે સમયની આડંબરી જીવનશૈલીનું ચિત્ર રજૂ કરે છે. લંગડાતા ઘોડા ઉપર તૂટેલ તલવાર સાથે વંટોળ સાથે બાથ ભીડવા નીકળતો દયાજનક સૈનિક ખોજી, પ્રાચીનતા, જુનવાણી વિચારસરણી અને સનાતની જીવનશૈલીનો પ્રતિનિધિ છે. આ હકીકતનો સાચો ખ્યાલ તે સમયના લખનવી નવાબોની રહેણીકરણી, રીતભાત અને વિચારવિમર્શના ક્યાસ ઉપરથી આવી શકશે. સમગ્ર લખનૌ જે રીતે ખેલ-તમાશાનો અખાડો બન્યું હતું તેનો નમૂનો ખોજીનું પાત્ર છે. જે લોકોએ રાજકીય અને સામાજિક પરિવર્તનો તરફ આંખે પાટા બાંધી લીધા હતા તેવા લખનૌના બાંકા, પહેલવાનો, પતંગબાજો, અફીણીઓ, દંભી અમીરો, લુખ્ખા જાગીરદારો અને મૂર્ખ બડાશખોરોનું પ્રતિબિંબ ખોજીના પાત્રમાં જોવા મળે છે. સરશારે આઝાદના પાત્ર દ્વારા નવી સંસ્કૃતિના આગમન સાથે નવા રચાતા સમાજનાં એંધાણ પણ આપ્યાં છે, તેમ છતાં વાચકો અને રસિકો ખોજીના પાત્રને વધુ યાદ રાખશે કારણ કે તે પાત્ર દ્વારા તે યુગની કમજોરીઓ અને ક્ષતિઓનું ચિત્રણ જીવંત બને છે.

'ફસાન-એ-આઝાદ' ઉપર 'ડૉન કિહોતે'ની છાપ એટલી બધી છે કે કેટલાક સમીક્ષકોએ તો તેને અનુવાદની કક્ષામાં મૂક્યું હતું. ડૉન કિહોતેની સાથે તુલના થઈ શકે તેવું પાત્ર તે ખોજીનું છે.

મોહિયુદ્દીન બૉમ્બેવાલા

ખોટે, દુર્ગા (જ. 13 જાન્યુઆરી 1905, મુંબઈ; અ. 22 સપ્ટેમ્બર 1991, મુંબઈ) : ભારતીય ચલચિત્રજગતનાં વિખ્યાત અભિનેત્રી. મુંબઈના મધ્યમવર્ગીય શિક્ષિત પરિવારમાં જન્મ. મુંબઈની કેથીડ્રલ સ્કૂલમાં શિક્ષણ લીધું. મહિલાઓના સમાન અધિકારોનાં હિમાયતી અવંતિકા ગોખલેના પ્રભાવ હેઠળ આવતાં, જે જમાનામાં નાટક કે ચલચિત્ર જેવું ક્ષેત્ર સ્ત્રીઓ માટે નિષિદ્ધ ગણાતું તે જમાનામાં આ બંને ક્ષેત્રોમાં પ્રવેશ કરવાનું સાહસ તેમણે બતાવેલું. કારકિર્દીની શરૂઆત મરાઠી તખ્તા પર સંગીતનાટકોમાં અભિનયથી થયેલી. મોહન ભવનાનીના 'ફરેબી જાલ' (1931) નામના મૂંગા ચલચિત્ર દ્વારા રૂપેરી પડદા પર અભિનયની શરૂઆત કરી. તે કારકિર્દી પાંચ દાયકા સુધી (1931–80) અખંડ ચાલતી રહી. આ અરસામાં તેમણે સો ઉપરાંત ચલચિત્રોમાં અભિનય આપ્યો; જેમાં મરાઠી, હિંદી, ગુજરાતી અને તમિળ ફિલ્મોનો સમાવેશ થતો હતો. ચલચિત્રના મરાઠી જેવા પ્રાદેશિક

દુર્ગા ખોટે

ક્ષેત્રમાંથી રાષ્ટ્રીય કક્ષાના બહોળા ક્ષેત્રમાં સફળતાથી લોકપ્રિયતા હાંસલ કરનાર તેઓ પ્રથમ અભિનેત્રી હતાં. પ્રભાત ફિલ્મ કંપનીના મરાઠી અને પછી હિંદી ચલચિત્ર 'અયોધ્યેચા રાજા'/'અયોધ્યા કા રાજા' (1932) – એ તેમના અભિનયનું પ્રથમ બોલપટ હતું. પ્રભાત ફિલ્મ કંપનીનાં શરૂઆતના લગભગ બધાં જ મરાઠી અને હિંદી બોલપટોમાં દુર્ગા ખોટેએ અભિનય કર્યો છે. ત્યાર બાદ તેઓ કૉલકાતા ખાતેના ન્યૂ થિયેટર્સનાં દેવકી બોઝના દિગ્દર્શન હેઠળનાં ચલચિત્રોમાં તથા ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીનાં ચલચિત્રોમાં અભિનય કરતાં રહ્યાં. મુંબઈની પ્રકાશ પિક્ચર્સની કેટલીક ફિલ્મોમાં પણ તેમણે કામ કર્યું. આમ એક જ સમયગાળા દરમિયાન એક કરતાં વધુ જાણીતી ફિલ્મકંપનીઓના નેજા હેઠળ અભિનય કરનાર તેઓ કદાચ ભારતમાં સર્વપ્રથમ અભિનેત્રી હતાં. વી. શાંતારામના 'માયા મછિન્દ્ર' (1933) ચલચિત્રના એક દૃશ્યમાં તેમના પગ તળે એક જીવતો ચિત્તો બેસાડવામાં આવેલો. 'અમરજ્યોતિ'(1936)માં તેમણે ચાંચિયાઓની ટોળકીના સરદારની ભૂમિકા ભજવેલી. આચાર્ય અત્રે દ્વારા નિર્મિત અને દિગ્દર્શિત મરાઠી ચલચિત્ર 'પાયાચી દાસી' (1941) (હિંદીમાં 'ચરણો કી દાસી') દ્વારા તેમણે નાયક-નાયિકા સિવાયનાં મહત્ત્વનાં સ્ત્રીપાત્રોના અભિનયની રૂપેરી પડદા પર શરૂઆત કરી, જે છેક 'કર્ઝ' (1980) સુધી સતત ચાલુ રહી.

તેમની ભૂમિકા ધરાવતાં અગાઉ ઉલ્લેખ કરાયા સિવાયનાં બીજાં કેટલાંક લોકપ્રિય ચલચિત્રો : 'રાજરાની મીરા' (1933), 'ઇન્કિલાબ' (1935), 'ભરતમિલાપ' (1942) / મરાઠીમાં 'ભરતભેટ', 'પૃથ્વીવલ્લભ' (1943), 'મોરુચી માવશી' (મરાઠી : 1948), 'હરહર મહાદેવ' (1950), 'હમલોગ' (1951), 'આંધિયાં' (1952), 'ચાચા ચૌધરી' (1953), 'મિર્ઝા ગાલિબ' (1954), 'રાજતિલક' (1955), 'મોગલે આઝમ' (1960), 'ભાભી કી ચુડિયાં' (1961), 'અનુપમા' (1966), 'સંઘર્ષ' (1968), 'એક ફૂલ, દો માલી' (1969), 'દેવમાણુસ' (મરાઠી : 1970), 'બાવર્ચી' (1972), 'અભિમાન' (1973), 'બૉબી' (1973), 'નમકહરામ' (1973), 'બિદાઈ' (1974), 'ખુશબૂ' (1975) અને 'કર્ઝ' (1980).

કેટલાક સમય સુધી તેઓ 'ઇપ્ટા' (ઇન્ડિયન પીપલ્સ થિયેટર એસોસિયેશન) સાથે પણ સંકળાયેલાં હતાં, જેનાં નાટકોમાં તેમણે મહત્ત્વની ભૂમિકાઓ ભજવી હતી. ગાંધી સ્મારક ફંડ માટે આ સંસ્થા

realpatidar.com